

هدایت دختران از منظر مفسران شیعه

زهرا مهرآبادی^۱

چکیده

پیدایش آسیب و انحرافات اجتماعی دختران در جامعه و خانواده باعث ایجاد انگیزه در بررسی و ریشه یابی عوامل به وجود آورنده انحراف و کجروی دختران شده است امروزه بیش از هر زمان دیگری باید به تربیت و هدایت دختران از نظر اخلاقی و رفتاری اهمیت قائل شد زیرا از یک سو نیمی از نیروهای فعال و کارآمد جامعه را دختران تشکیل داده اند و از سوی دیگر گستره فعالیت آنها همه امور فردی و اجتماعی را شامل شده است، در چنین شرایطی باید دانست که هدایت دختران به روش صحیح و اصولی باعث کاهش ناهنجاری های اجتماعی و اخلاقی آنها شده است و عوامل آسیب زا در دختران کاهش پیدا کند، هدایت دختران به منظور خودسازی و پرورش باورهای دینی و آشنایی آنها با مهارت و شیوه های زندگی است و افزون بر آن باعث بیمه کردن خود در برابر انحراف های دینی و اخلاقی است. دختر نیمی از پیکره ی اجتماع است و شخصیت، رفتار، فرهنگ و اندیشه ی او بی گمان در شکل گیری جامعه ی اسلامی نقش مهمی را ایفا کرده است و در دین اسلام هدایت دختران با روش های ارزشمندی صورت گرفته است که باعث کاهش تنش و عوامل آسیب زای دختران در جامعه و خانواده شده است لذا در خصوص کشف مبانی هدایت دختران به مبانی اصولی هدایت دختران که در سیره ی مفسرین و فقیهان شیعه مرتبط است پرداخته شده و هدف از انجام این پژوهش هدایت دختران از منظر مفسران شیعه می باشد و در صدد جلوگیری از آسیب آنها در راس اجتماع و خانواده است و روش جمع اوری داده ها به صورت اسنادی-کتابخانه-ایی است.

کلیدواژه ها: شیعه، مفسر، هدایت.

^۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه (س) پاکدشت.

مقدمه

اصول هدایت و تربیت دختر از دیدگاه اسلام بر اساس جهان بینی اسلامی برپا شده است، مسلماً در مکتب اسلام اولین اصل از اصول هدایت دختر ایمان اوست زیرا دختری می تواند نسل آینده را پرورش دهد که با مکتب اسلام آشنا باشد از دیگر اصول هدایت دختر از دیدگاه اسلام برخوردار بودن از مهر و عاطفه کافی والدین نسبت به دختر است زیرا هدایت و تربیت دختر زمانی اتفاق می افتد که کسر محبت نداشته باشد، دختر موجودی عاطفی است و اگر از محبت وافی برخوردار نباشد ممکن است از مسیر عادی منحرف شود و اسلام از حمایت عاطفی و برخورداری از رابطه ی اجتماعی دختر جانب داری می کند به این منظور که دختر از نظر اسلام باید درست را از نادرست و سره را از ناسره تشخیص دهد زیرا یک درخت باید مدیریتی صحیح داشته باشد. دین اسلام از دختران می خواهد در دوران کودکی و نوجوانی مسائلی اعم از قبیل پایبندی به مذهب و اصول و ضوابط آن، خدا ترسی، تقویت تقوا، وجوب حفظ عفت، برخورداری از روابط سالم اجتماعی سالم و پوشش مناسب قدم بردارد.

در زمینه ی موضوع تحقیق پژوهش های بسیاری صورت گرفته از جمله کتاب اسلام و تربیت دختران اثر علی قائمی، مقاله ی باید ها و نباید های الگوی تربیتی دختران در اسلام اثر حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا زیبایی نژاد، جایگاه دختران در دین اسلام اثر علی قائمی را می توان اشاره کرد. در این راستا برای ایجاد منزلت اجتماعی و فردی دختران و جلوگیری از آسیب ها با تمام توان انجام راهکارها و توصیه ها به صورت جدی صورت بگیرد تا دختران ما ارزش والای خود را حفظ کنند و در مسیر عفت، تعهد و ایمان قدم بردارند. تربیت دختر دارای اهمیت فراوانی است. چون اسلام بر داشتن عزت نفس دختران تاکید فراوان دارد. یک دختر مسلمان با تربیت درست عزت نفس بالایی خواهد داشت هدایت دختر از دیدگاه اسلام بر پایه علم و شناخت برنامه ریزی شده است. ارزش دختر مسلمان بالا است و میتواند با توانایی هایش جهان را رو به جلو هدایت کند. در جامعه ای که دختر درست تربیت نشود مسلماً جوانان نیز درست هدایت نخواهند شد.

لذا یکی از مهمترین راهکارهای هدایت دختران ایجاد مسیر درست و اصولی در جهت دستیابی به کامیابی و سعادت دختران است. ما در این مطالعه بر آنیم تا مشخص کنیم هدایت دختران بر چه مبنایی صورت میگیرد؟ و از اهداف پژوهش ارائه راهکار ها برای هدایت دختران از منظر مفسران

شیعه، اصول و روش هدایت، شیوه های تربیتی دختران و راه های تاثیرگذاری بر آنها و جلوگیری از آسیب دختران است.

۱- مفهوم شناسی

برای روشن شدن بهتر بحث در ادامه به بیان مفهوم لغوی و اصطلاحی هدایت پرداخته می شود:

۱-۱- هدایت؛ هدایت از ریشه ی هداً در لغت به معنای سکون، آرامش، بدون سر و صدا، راهنمایی کردن به مسیر درست، ارشاد، رهبری می باشد.^۱ هدایت در اصطلاح عبارت است از نشان دادن هدف و راهنمایی افراد^۲ و در برخی موارد مقصود از هدایت پایداری و استوار ماندن در مسیر و راه است.^۳ بنابراین هدایت شناختن درست هدف و انتخاب راه و طریق صحیح برای رسیدن به هدف و پایداری در مسیر است. هدایت امری وجودی و همان رسیدن هر موجودی به کمال معنوی خود است. هدایت در فرهنگ عرب، به معنای «ارشاد و راه نمودن» است و به کسی که پیشاپیش مردم حرکت می کند و آنان را راه می نماید، «هادی» گفته می شود. هدایت در اصطلاح قرآنی را متضمن الهام، توفیق، رزق الهی، و عطاء الهی بر شمرده است.^۴

۱-۲- مفسر؛ مفسر از ریشه ی مُفسِّر در لغت به معنای تفسیر کننده، شرح دهنده، شرح نماینده می باشد.^۵ مفسر در اصطلاح عبارت است از آن که قرآن را شرح و تفسیر کند.^۶ کسی که معنای سخنی را بیان کند و مطلبی را شرح و بسط دهد، تفسیر دهنده ی قرآن است.^۷ مفسر ابتدا مفاهیم و واژگان و عبارت ها را روشن می سازد و در مرحله ی دوم به کشف نکات می پردازد و در پی یافتن هدف و محتوای موضوع های مختلف است. مفسر بیان معانی و کشف مراد جدی و مقاصد الهی

^۱ - محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، ص ۱۸۰.

^۲ - محمد حسین طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج ۱، ص ۵۶.

^۳ - فضل ابن حسن طبرسی، مجمع البیان فی التفسیرقرآن، ج ۸، ص ۲۶۵.

^۴ - طبرسی، مجمع البیان، ذیل «اهدنا»

^۵ - علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص ۱۰۰.

^۶ - کشف الاسرار، میبیدی، ج ۱، ص ۲۰.

^۷ - حسن عمید، فرهنگ عمید.

کشف مدلولها پی بردن و کشف هدف و مقصدی که خداوند از انتقال این مرادهای جدی در نظر داشته است.^۱

۲_ هدایت از منظر قرآن

هدایت از جمله مباحث و موضوعاتی است که به جهت نقش و اهمیتی که در زندگی همواره اندیشه بشر را به خود مشغول کرده این موضوع از جمله مهمترین موضوعاتی است که در قرآن کریم مطرح شده است، خداوند می فرماید: «در داستان های انبیاء عبرتی برای خردمندان است».^۲ خداوند در سوره هود می فرماید: «ما از داستان انبیاء برای تو قصه می گوئیم. اما آن بخش هایی که به وسیله آن قلب تو را بر حق ثابت بداریم و در خلال این داستان ها، حقیقت و موعظه و یادآمدی برای مؤمنان است. این مؤمنان هستند که از برابر حوادث بی اعتنا نمی گذرند و از حوادث درس می آموزند».^۳ شِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَ هُدًی؛ یعنی قرآن دست تو را می گیرد و هدایت می کند و تا آن جایی که باید، می رساند. (هُدًی وَ رَحْمَةٌ).

قرآن می فرماید: «هرچقدر با این هدایت آمدی، چه بهتر، و هرچقدر هم با این هدایت نیامدی، خداوند با رحمت با تو برخورد می کند. جایگاه هدایت در منطق قرآن تا آنجا در خور توجه و ارزش است که حیات مخلوقات به آن بستگی دارد و هدایت در تمام هستی و کل عالم اشراف دارد و هیچ موجودی از مخلوقات را نمی توان یافت که انوار هدایت در آن تجلی نکند». در بحث هدایت انسان، هدایت تشریعی مخصوص انسان است به این معناست که خداوند متعال برای رساندن بشر به سر منزل مقصود خود که همان ملاقات با پروردگار متعال باشد از هیچگونه ارشاد و راهنمایی دریغ نورزیده است، ساده اندیشان را به وسیله ی تمثیل و مثال های زیبا و عده ایی را به وسیله ی موعظه و نصیحت و متفکران را از راه آموختن حکمت و عده ایی نیز از طریق جدال احسن آنها را به سوی خود فراخوانده همانطور که به پیامبر صلی الله علیه وآله و سلم می فرماید: «مردم را با حکمت و موعظه نیکو

^۱ - محمود رجبی، روش تفسیر قرآن، ص ۸-۱۳، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، قم، چاپ اول ۱۳۸۳ ه. ش

^۲ - سوره یوسف، آیه ۱۱۱. «لقد کان فی قصصهم عبرة لأولی الالباب».

^۳ - سوره هود، آیه ۱۲۰. و کلا نقصّ علیک من أنباء الرسل ما نثبت به فؤادک و جائک فی هذه الحقّ و موعظه و ذکرى للمؤمنین.

و جدال احسن به راه پرودگارت دعوت کن.^۱ از آن جهت که وظیفه ی مسلمانان دعوت مردن افراد به راه حق تعالی به نحو احسن می باشد و از راه های اثرگذار هدایت افراد به وسیله ی قرآن و فطرت است.^۲

این روش شامل حال همه ی انسان ها می شود و اگر کسی فطرت توحیدی خود را به سبب گناهای مثل ظلم و کفر خاموش نکرده باشد می پذیرد، از این نکته نباید غافل شد که برای رسیدن به شیرین ترین و لذت بخش ترین زندگی ها جز از طریق هدایتی که خدای تبارک و تعالی آن را بیان کرده میسر نخواهد شد، قرآن کریم هدایت را موجب تسلیم درگاه حضرت باری تعالی می داند یعنی کسانی که در پرتو هدایت قرار نگرفته اند از هدایت حقیقی قرآن کریم هیچ بهره ای نبرده اند؛ زیرا یکی از برنامه های اساسی قرآن به عنوان برنامه ی هدایت از آن بسیار یاد نموده است همان راه سعادت و صراط مستقیم است اساسا کسانی که از مسیر حقیقی قرآن و هدایت های زیبای قرآن قرار نمی گیرند اینان از سعادت ابدی بهره ندارند.

۳- اصول و روش هدایت دختران

راهنمایی و ارشاد و تربیت انسان ها یکی از توفیقات بزرگ الهی است که معمولا افراد کمتر به آنان توجه می کنند و همه مسلمانان به این وظیفه ی مهم عمل کنند تربیت موثر اتفاق می افتد زیرا می توان روی شخصیت افراد تاثیر گذاشت، روش هدایت بستگی به فرد مقابل دارد لذا هدایت نباید با انتقاد و توهین و تحقیر شروع شود زیرا اگر هدایت و راهنمایی همراه با انتقاد و توهین شروع شود اثری نخواهد داشت بلکه باعث مقاومت می شود، اگر واقع بینانه تر به قضایا نگاهی بیندازیم متوجه می شویم بسیاری از انحرافات اخلاقی و لجبازی دختران نوجوان و جوان در اثر برخورد نادرست والدین و اطرافیان ایجاد شده یا تشدید می شود.

برای آنکه رفتار اثرگذار شود باید به اصول و روش زیر توجه شود: اول آنکه شرایط امر به معروف و نهی از منکر رعایت شود و اگر اطلاعی از ظرایط موجود نیست کتاب های مربوط به این قضایا مهیا شود تا آگاهی بالا برود، دوم آنکه همانطور که بیان شد تحقیر و توهین بخصوص در مقابل دیگران،

^۱ _ عبدالله جوادی آملی، هدایت در قرآن، ص ۷. «ادع الی سبیل ربک بالحکمة والموعظه الحسنه جادلهم بالتی هی احسن».

^۲ _ محمد حسین طباطبایی، المیزان، ج ۱، ص ۵۲، به نقل هدایت و ضلالت در قرآن، کلام و فلسفه، ص ۴۲.

شد و به دیگر سخن، تربیت ایمانی یعنی همیشه و همه جا با خدا زیستن و به یاد خدا بودن، پیامبر اکرم (ص) می فرماید: زبان کودکان را با کلمه ی لاله الا الله آغاز کنید.^۱

۶_۲_۳- تربیت احساس و عاطفه؛ با توجه به پژوهش های صورت گرفته علت فرار دختران کمبود محبت و عدم احساس تعلق و وابستگی عاطفی با اعضای خانواده بیان شده، همچنین دوستی های نامشروع دختران همین عامل است.^۲ بنابراین توجه به احساسات و عاطفه دختران و پرورش صحیح احساسات و عاطفه در دختران موجب شایستگی های آنان در وظایفشان می شود زیرا دختران امروز مادران آینده اند و پرورش عاطفی در آنان برای ایفای نقش همسری و مادری از ضروریات تربیتی است.^۳

۱۱- راه های تاثیر گذاری بر روی دختران آسیب دیده

راه های متعدد دیگری برای هدایت این گونه افراد وجود دارد که شما می توان از آن ها کمک گرفت البته باید توجه داشت روش هایی که در این مسیر به کار می رود، نباید خارج از حد اعتلال باشد که به چند مورد از آنها اشاره می شود:

۱۱_۱- اهل مطالعه بودن؛ آن کسی که در جایگاهی قرار دارد که می خواهد کمکی کند باید سخنانی که میزند از روی مطالعه باشد چرا که اگر چیزی را از خود به دین نسبت دهد باعث انحراف می گردد و چه بسا از لحاظ عقل جور در نیاید و باعث تمسخر دیگران شود، باید افراد مطلع را شناسایی کند و به آنها معرفی کند تا جواب قانع کننده ایی را دریافت کنند و از ضررهای دینی و اخروی انحرافشان مطلع گردند، بر فرض مثال اگر بدانند افرادی که به اعمال دینی اعتقاد دارند و اهل عبادت و دعا هستند کمتر دچار بیماری و اختلالات روانی می گردند، انگیزه ی دینداری آنها بیشتر می شود.^۴

۱۱_۲- خنثی کردن الگوهای ناسالم؛ در برخورد با دختران منحرف وابسته به الگوها و دوستان ناباب سعی کند با زیرکی آنها را از الگوهای بد جدا کند و در عوض به آنها الگوهای مناسب و مطمئن

^۱ - محمد، محمدی ری شهری، حکمت نامه، ص ۳۸.

^۲ - فرحناز، فردوسی، علی اصغر مهری، "فصلنامه علمی و تخصصی دانش انتظامی"، ش ۷.

^۳ - فاطمه زواره ایی، "عوامل موثر بر فرار دختران از خانه"، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی.

^۴ - محمد رضا، شرفی، جوان و نیروی چهارم، ص ۵۱.

معرفی نماید و توجه کند برای تغییر و رفتار صحیح نباید انتظار داشت که در مدت زمان کوتاه به نتیجه برسد.^۱

۱۱-۳. الگوی عملی؛ یک راهنمای خوب باید آنچه را که می گوید به آن عمل کند و به قول معروف عالم بی عمل نباشد این همان خواسته ی آهل بیت است که فرمودند مردم را با عملتان به سوی خدا دعوت کنید نه با زبان.^۲

۱۱-۴. نرم بودن؛ سخنان تند و کلمات نامناسب بدیهی است که هیچ گاه نمی تواند در دل افراد اثر بگذارد و گوینده را هرگز محبوب شنونده نمی سازد بلکه سخنان او را بی اثر می کند و حالت دافعه در شنونده ایجاد می کند، زیرا همه ی انسان ها از زبان تحقیر و تهدید و پرخاش و نفرین و بد زبانی گریزان اند زیرا کلام زشت تحقیرکننده شخصیت انسان است و برعکس آن، کلمات دلنشین و جذاب و دلنواز با طبع انسان سازگار است و به گوینده مقبولیت می دهد و شنونده را همراه خود می سازد.^۳

۱۱-۵. جراحی روح؛ امام صادق (علیه السلام) می فرماید: بهترین دوست من کسی است که عیوبم را به من هدیه دهد، این فرمایش نورانی به ما می فهماند که اگر خواستیم عیب دیگران را گوشزد کنیم باید بسیار محترمانه باشد و مثل هدیه ایی که به دیگران می دهیم یعنی به گونه ایی باشد که او احساس کند ما از روی علاقه این توصیه را می کنیم و انتقاد باید بسیار محترمانه و مودبانه و خیرخواهانه باشد زیرا از انتقاد به عنوان جراحی روح یاد می شود.^۴

^۱ - ویل کارنگی، معرفی کتاب آیین زندگی. ص ۱۰۰.

^۲ - محسن قرائتی، قرآن و تبلیغ، ص ۱۴.

^۳ - موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، بخش مشاوره.

^۴ - محمد بن یعقوب، کلینی، اصول کافی، ج ۶، ص ۴۹۳.

نتیجه گیری

این پژوهش با عنوان هدایت دختران از منظر مفسران شیعه است، یکی از ابعاد مهم تربیتی در دین مبین اسلام که مورد توجه و سفارش واقع شده اهمیت هدایت دختران در جامعه اسلامی است، در اسلام همه ی افراد جامعه دارای کرامت هستند به ویژه دختران که از جایگاه والایی برخوردار بوده و نقش الگویی دختران در جامعه بسیار اهمیت دارد؛ زیرا تاثیرگذاری او چه در نقش همسر چه در نقش مادر و چه به عنوان شهروند جامعه ی اسلامی انکار ناپذیر است زیرا تربیت و هدایت اخلاقی دختران مهم است چه اینکه آنان پاک و مهذب باشند.

بنابراین مابقی افراد جامعه هم مهذب خواهند بود و بهترین الگوی هدایتی مبتنی بر محبت و قاطعیت است و مهمترین ویژگی این الگو تکریم است و تکریم به معنای احترام گذاشتن برای دختران و ارزش قائل شدن برای او است زیرا هر کس که به عزت و کرامت دست یابد خود را به گناه و زشتی ها آلوده نمی کند.

در نتیجه پرورش فضیلت های اخلاقی همچون صبر و حیا و عفت و گذشت و عزت نفس و بخشش و صداقت و مسئولیت پذیری و قناعت و آراستگی ظاهری در رشد و کمال انسانی دختران نقش بسزایی ایفا می کند؛ آنچه در تبیین شیوه های هدایت دختران مهم است توجه به نگرش و رفتارهای والدین به عنوان مولفه ایی تاثیرگذار در هدایت است، الگوهای هدایت همان رویکرد های کلی است که شاکله ی روح حاکم بر رفتار والدین را تشکیل می دهد و باعث خودسازی پرورش و باورهای دینی و آشنایی آنان با مهارت ها و شیوه های زندگی است تا در زندگی آینده به عنوان شهروند موفق جامعه ی اسلامی نقش آفرینی نمایند.

پیشنهادهای تحقیق شامل پیشنهادات پژوهشی و کاربردی است

پیشنهادهای پژوهشی: ۱- تحقیق و پژوهش در زمینه ی شیوه های تربیتی دختران در جهان امروزی ۲- تحقیق و پژوهش در زمینه های باید ها و نباید های الگوی تربیتی دختران از نگاه اسلام

پیشنهادهای کاربردی: ۱- برگزاری کارگاه های توجیهی و تشویقی و ارائه ی برنامه های جذاب در زمینه ی تربیت و هدایت دختران ۲- ساخت مستند و مصاحبه از دختران موفق مسلمان و ارائه الگوهای صحیح و استاندارد در مسیر رسیدن به مقصد دخترانی که در معرض خطر می باشند.

منابع و مأخذ:

*قرآن کریم

کتب فارسی:

- ۱- جوادی آملی، عبدالله، هدایت در قرآن، بی جا، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۷۲هـ.ش.
- ۲- جهانگرد، یدالله، نحوه ی برخورد والدین و فرزندان، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۷هـ.ش.
- ۳- حاجی ده آبادی، احمد، مسائل تربیتی دختران از منظر روایات، ۱۳۸۷هـ.ش.
- ۴- داوودی، محمد، سیره ی تربیتی پیامبر و اهل بیت، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۹هـ.ش.
- ۵- رجبی، محمود، روش تفسیر قرآن، قم: پژوهشکده حوه و دانشگاه، ۱۳۸۲ ش.
- ۶- شرفی، محمد رضا، جوان و نیروی چهارم، چ ۷، بی جا، انتشارات سروش، ۱۳۸۹هـ.ش.
- ۷- طباطبایی، محمدحسین، تفسیرالمیزان، قم، بنیاد علمی فرهنگی علامه طباطبایی، بی تا.
- ۸- طبرسی، ابوعلی، مجمع البیان فی تفسیرالقرآن، چ ۱، تهران، انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰هـ.ش.
- ۹- قائمی، علی، اسلام و تربیت دختران، چ ۱۱، بی جا، انتشارات امیری، ۱۳۸۷هـ.ش.
- ۱۰- قرائتی، محسن، قرآن و تبلیغ، قم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بی تا.

۱۱- محمدی ری شهری، محمد، حکمت نامه، چ ۱، قم: انتشارات دارالحديث، بی تا.

۱۲- مظاهری، حسین، خانواده در اسلام، چ ۲۱، تهران، انتشارات شفق، بی تا.

کتب عربی:

۱۳- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، چ ۳، بیروت، دارصار، ۱۴۱۴هـ.ق.

۱۴- حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، اصفهان، موسسه آل البيت عليه اسلام، ۱۴۰۰هـ_ش.

۱۵- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه ی کمره ایی، چ ۳، قم، ۱۳۷۵، هـ_ش.

۱۶- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل البيت، ۱۳۸۷هـ_ش.

مقالات:

۱۷- احسانی، محمد، "تربیت دختران در سیره ی معصومین"، مجله طوبی، ۱۳۸۶هـ_ش.

۱۸- فردوسیان، فرحناز، فصلنامه علمی و تخصصی دانش انتظامی، ش ۵.